

BİLİMİN SINIF MÜCADELESİ İLE KESİŞİM NOKTASI: TAKVİMLER

Turgut Yıldız

Bilim ve Aydınlanma Akademisi Kolektif Yaşamı Kurgulama Bilim Alanı,
btyildiz@gmail.com

ÖZET

Tarihteki büyük sıçramalar kullanılan takvimlerdeki değişikliklerden takip edilebilir. Takvim değişiklikleri hem bilimsel hem de sosyal süreçlerin ürünüdür. Dolayısıyla toplumsal altüst oluşların bilim dünyasına sirayet ettiği tarihsel uğraklarda takvim değişiklikleri gündeme gelmiştir. Bu araştırmada Avrupa'daki büyük tarihsel sıçramalar olan Fransız Devrimi ve Ekim Devrimi ertesinde takvimlerde yapılan değişiklikler devrimci süreçlerle ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır. Ayrıca Ekim Devrimi sonrasında gerçekleşen ilk burjuva devrimlerinden biri olan Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı sonrasında yapılan takvim ve saat değişiklikleri genel çerçevesi ile araştırmaya dâhil edilmiştir.

Fransız Devrimi ertesinde eski toplumla olan bağların tamamen koparılması adına takvim radikal biçimde değiştirilmiş ve insanlık tarihinde ender görülen bir durum ortaya çıkmıştır. Bolşevik Devrimi ertesindeki uygulamalar ise daha çok üretimde etkinliğin artırılmasına yönelik düzenlemeler olarak değerlendirilebilir. 1929 Takvimi açık şekilde NEP döneminden kopuşun ve I. Beş Yıllık Plan'ın izlerini taşımaktadır. Bu araştırma kapsamında devrimler ertesindeki takvim değişikliklerinde sınıf mücadelesi ile bilimin kesiştiği tarihsel süreçler incelenecek, yeni takvimler ile hedeflenen toplumsal dönüşümler değerlendirilecektir. Bu çalışma ile içinde bulunduğumuz yüzyılda sosyalist devrimlerin takvimi nasıl etkileyebileceğine dair bir ön çalışma sunulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Fransız Devrimi, Cumhuriyetçi Takvim, I. Beş Yıllık Plan*

CALENDARS: AT THE CROSSROADS OF SCIENCE AND CLASS STRUGGLE

ABSTRACT

Major events in history can be traced from changes in calendars. These changes are the results of both scientific and social processes. Hence, calendar changes were discussed at historical moments when social disruptions affect the scientific world. In this research, the changes made in the calendars after the French Revolution and the October Revolution, which are the major historical events in Europe, were discussed within the framework of their relations with the revolutionary processes. In addition, calendar and clock changes after the proclamation of the Republic in Turkey, which is one of the first bourgeois revolutions that took place after the October Revolution, were included in the study with the general framework.

After the French Revolution, the calendar was radically changed in order to completely break the bonds with the old society, and a rare situation occurred in the history of humanity. Changes after the Bolshevik Revolution can be considered differently as arrangements for increasing efficiency in production. The 1929 Calendar clearly shows the traces of the break with the NEP period and the First Five-Year Plan. Within the scope of this research, historical processes in which the class struggle and science intersect were examined within the framework of the calendar changes after the revolutions. In addition, social transformations targeted with new calendars will be evaluated. With this study, it is aimed to present a preliminary study on how socialist revolutions may affect the calendar in the current century.

Keywords: *French Revolution, Republican Calendar, First Five-Year Plan*

GİRİŞ

Takvim değişiklikleri tarihte büyük sıçramalara işaret eder. 16. yüzyılda Jülyen takviminin yerine Gregoryen takviminin veya bildiğimiz adıyla miladî takvimin kullanılmaya başlamasından beri Avrupa'da tarihsel sıçramalarda ve belirgin olarak devrimler sırasında farklı takvimler kullanılması gündeme gelmiştir.

Takvim değişikliği denildiğinde resmî ve dinî bayramların değiştirilmesi, özel günler ve tatil günlerinin anlam

ve içeriğinin farklılaştırılması gibi hâlihazırda kullanılan takvim üzerinde yapılan değişiklikler akla gelmektedir. Oysa Fransız Devrimi sırasında saatler, günler, haftalar kısaca zaman hesaplamasının kendisi baştan aşağı değişmiştir. Kuşkusuz bu değişiklik teknik uzmanlığın yanı sıra siyasi cüretkârlığın da ürünüdür.

Toplumların devrimler ile ileri sıçrayışlarında devrim koşullarındaki toplumdaki din – toplum çatışması ve devrimlerin ardından devrimin taşıyıcısı olan sınıfların

toplumsal yaşamı biçimlendirme ve eski toplumla bağlarını koparma hedefleri takvim değişikliklerinde etkili olmuştur.

Antik çağlardan bu yana gelen zaman hesaplama yöntemleri, takvimlerin ortaya çıkışı ve astronomik hesaplama yaklaşımları bu çalışmanın dışında tutulmuştur. Benzer şekilde araştırma Avrupa ile sınırlı tutulmuş, Çin, Japonya, Mısır gibi ülkeler incelenmemiştir.

Çalışmada esas olarak Fransız Devrimi ile oluşturulan Cumhuriyetçi Takvim, Sovyetler Birliği'nde uygulanan takvim değişiklikleri ve Türkiye'de cumhuriyetin ilanından sonra takvim ve saatte yapılan değişiklikler ele alınmış, tarihsel sıçramalar ile takvimlerin ilişkisi araştırılmıştır.

TAKVİMLER VE MİLATLAR

Takvimlerin tarih boyunca zamanı ölçmek için kullanılabilecek astronomik olaylar esas alınarak oluşturulduğu söylenebilir. Yerin günlük hareketi yani gece ile gündüzün birbirini izlemesi, yerin yıllık hareketi yani mevsimsel döngüler ve Dünya'dan en belirgin şekilde gözlenen gök cismi olan Ay'ın tekrarlanan evreleri ve takımyıldızlar takvimlerin oluşumunda etkili olmuştur. Günler, aylar ve yıllar bu hareketler temelinde oluşan zaman birimleridir. Bu birimlerin ölçümünde kullanılan cetveller ise takvimleri meydana getirir (Holford-Strevens, 2005: 1-24).

Bugün tüm dünyada bilinen ve neredeyse tüm dünyada kullanılan Gregoryen Takvimi aslında Roma Cumhuriyeti'nde kullanılan takvimin M.Ö. 46 yılında Julius Caesar ve sonrasında 1582'de Papa XIII. Gregory tarafından himaye edilen çalışmalar neticesinde düzenlenmesi ile oluşmuş ve güncellenerek günümüze kadar kullanılagelmıştır (Holford-Strevens, 2005: 28-36).

Roma takvimi ilk kullanılmaya başladığında 10 aydan oluşuyor ve esas olarak tarımsal faaliyetler ve vergilendirme için kullanılıyordu. Mart ayından başlıyor ve Aralık ayında kadar sürüyordu. Ay hareketleri esas alınarak düzenlenmişti ve 304 günden oluşuyordu. Ay isimleri savaş tanrısı olan "Mars" ile başlıyor, diğer tanrıların isimleri ve beşinci, altıncı gibi numaralardan oluşuyordu: "*Martius, Aprilis, Maius, Junius, Quintilis, Sextilis, September, October, November, December*" (Michels, 1967: 18).

Takvime Ocak ve Şubat aylarının eklenmesi ile 355 günlük takvim kullanılmaya başlandı. Ancak bu takvim de tahta çıkan imparatorların buyrukları ile değişiyordu. M.Ö. 47'deki Nil Savaşı'nın ardından en bilineni İskenderiyeli Sosigenes olan astronom ve matematikçiler Güneş'in hareketleri ile uyumlu olarak bir yılı 365 gün 6 saat olarak hesapladı ve böylelikle adını Julius Caesar'dan alan Jülyen takvimi kullanılmaya başlandı. Julius Caesar'ın ölümünün ardından Temmuz ayına denk

gelen Quintilis'in adı Julius, halefi Augustus'un iktidara geldiği ay olmasından ötürü Sextilis'in adı da Augustus olarak değiştirildi (Holford-Strevens, 2005; Michels, 1967).

Jülyen takvimi Gregoryen takvimine benzese de Jülyen yılı tropikal yıla göre yaklaşık 11 dakika uzun olduğundan 128 yılda 1 günlük kaymaya sebep olmaktadır. 1582'de çeşitli Avrupa ülkelerinin kabul ettiği Papa XIII. Gregory himayesinde geliştirilen takvim ile milat ve yılın başlangıcı değiştirilmiş ve artık yıl uygulamasına başlanmıştır (Moyer, 1982).

Hesaplama metodunun yanında başlangıç noktaları takvimlerin önemli bir belirleyicidir. Tarih boyunca uygarlıklar önemli saydıkları günleri takvimlerin başlangıcı olarak kabul etmiştir. Antik Yunan'da Olimpiyatlar, Roma İmparatorluğu'nda Roma'nın kuruluşu, Müslüman ülkelerde Hicret ve günümüzde kullanılan takvimin başlangıcı olan İsa'nın doğumu buna örnek gösterilebilir. Şüphesiz sınıf mücadelesi neticesinde insanlığın varacağı yeni toplumsal düzende yeni bir milat tartışılacaktır.

Diğer yandan takvimlerin toplumsal yaşamla en önemli bağlarından birini oluşturan bayramlar da tarih boyunca iktidarlarca değiştirilmiş ve toplumsal yaşamda belirleyici bir unsur olarak yerini almıştır. Her sınıfın kendi kültürüne ve değerlerine ait bayramları, iktidarda bulunduğu dönem öne çıkmış, ülkelerin tarihlerindeki sıçramaların bayramlar ile izlenmesi mümkün hale gelmiştir.

Sınıf mücadeleleri ve iktidar değişiklikleri tarih boyunca takvimler üzerine tartışmaların açılmasına neden olmuş, tarihteki sıçramaların etkileri takvimlere de yansımıştır. Bu durumun belki de en ilgi çekici örneği olarak Fransız Devrimi sonrasında yapılan takvim değişikliği kabul edilebilir.

FRANSA'DA CUMHURİYETÇİ TAKVİM

Takvimi değiştirmek Fransız devrimcilerin aklında devrimden önce de vardı. Kilise ve devlet aygıtını birbirinden ayırmak için takvimin de değişmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bunun için 1785 ve 1788'de kullanılmakta olan Gregoryen takviminin değişmesi için fikirler ortaya atıldılar. Örnek olarak Sylvain Maréchal'ın 1788'de yayınladığı *Dürüst İnsanlar Almancağı* (*Almanach des Honnêtes-gens*) gösterilebilir.

Devrimle birlikte ölçü birimlerinde değişikliğe gidildi, bu yazının kapsamı dışında kalmakla birlikte ölçüm sistemi olarak metrik sistemin getirilmesi ve hesaplarda ondalık sisteme geçilmesi büyük bir değişiklikti. Devrimciler, kralı devirdikten sonra krallığın kalıntılarını bir bir temizlemeye girişmişken toplumun dinle olan bağlarını da koparmak istediler. Nihayetinde 1793'te

Ulusal Meclis, Halk Eğitim Komitesi başkanı C. Gilbert Romme'a takvim değişikliği için yetki verdi. Halk Eğitim Komitesi de iki ünlü matematikçi Joseph-Louis Lagrange ve Gaspar Monge'nin da aralarında bulunduğu bilim insanlarını takvimi oluşturması için görevlendirdi (Zerubavel, 1977). Fransızca adıyla *Calendrier Républicain de la Révolution* de 1789 yani 1789 Devrimi'nin Cumhuriyetçi Takvimi 1793 yılı sonunda kabul edildi.

Burada önemli bir nokta uzun tartışmalar sonucunda takvimin ilk günü olarak devrim gününün değil Cumhuriyetin kurulduğu günün kabul edilmesidir. Oysa 1789'de devrimin hemen ertesinde kimi gazeteler tarih atarken yıl bölümüne 1 yazmaya başlamıştı bile (Zerubavel, 1977).

Kabul edilen Cumhuriyetçi takvimin önemli özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Kronolojik çerçevenin değiştirilmesi: Hristiyan çağın kapanıp Cumhuriyetçi çağın başladığını temsil etmek üzere Gregoryen takvimine göre 1792 yılı 1. Yıl kabul edildi. Diğer bir deyişle Cumhuriyetin kurulması yeni takvimin miladı oldu. Yıllar İsa'dan önce ve İsa'da sonra olarak değil, Cumhuriyet'ten önce ve Cumhuriyet'ten sonra olarak tarif edilmeye başladı.
2. Yıllık döngünün değiştirilmesi: Takvimin başlangıç tarihi olarak Cumhuriyetin kurulduğu 22 Eylül 1792 seçildi ve 1. Yılın, 1. Ayının 1. Günü ilan edildi. Aynı zamanda bu tarih tesadüfen sonbahar ekinoksu ile çakışıyordu.
3. Ayların yeknesak hale getirilmesi: Bir yıl 30'ar günlük 12 aydan oluşuyor, artık günler 12. ayın sonuna

ekleniyordu. Bu 5-6 artık gün Sankülot¹ (Sans Culottides) olarak adlandırılıyor ve bu günlerde cumhuriyet kutlanıyor, devrimciler onurlandırılıyordu (Kerzhner, 1984).

4. 7 Günlük haftanın kaldırılması: Yedi günlük "hafta" ise Yahudi takvimleri ile ilişkili olduğundan ve dinî temeller içerdiğinden kaldırıldı. "Hafta" yerine 30 günlük bir "ay" üçe bölünerek 10 günlük "dekad" tanımlandı. Gün isimleri ise değiştirilerek birinci, ikinci, üçüncü... şeklinde adlandırıldı. 10 günlük dekadın son günü yani décadi "Yüce Varlık"² adanmıştı ve dinlenme günüydü (Kerzhner, 1984).
5. Günlerin ondalık olarak bölünmesi: Cumhuriyetçi takvim kullanılmaya başlanan ondalık sisteme uygun olarak 10 saatlik günlerden ve 10 günlük haftalardan oluşuyordu. 10 saatten oluşan 1 günde her saatin 100'de biri "ondalık dakika", her dakikanın 100'de biri "ondalık saniye" olarak tanımlanmıştı. Böylelikle yeni saatlerin üretilmesi de gerekiyordu. Eski ve yeni saati birlikte gösteren saatlerin bir örneği Şekil 1'de görülebilir. Böylelikle zaman hesaplarında önemli bir değişikliğe gidiliyordu (Holford-Strevens, 2005: 8).
6. Yeni kültürün inşası: Dinî temellere dayanan ay isimleri de değiştirilmişti. Aylara da birinci, ikinci, üçüncü gibi isimler verilmesi önerilmişti. Aynı zamanda Ulusal Meclis üyesi olan şair Philippe Fabre d'Eglantine'in önerisi ile kırsal yaşamdan esinlene-

1 Sankülot Türkçede yaygın olarak Baldırı Çıplak olarak çevrilse de aslında baldırı çıplak değil, soyluların giydiği külot adı verilen diz altı beyaz çorabı giymeyen, yani pantolon giyen anlamına geliyor.

2 Yüce Varlık Kültü (Culte de l'Être suprême): Fransız Devrimi sırasında M. Robespierre tarafından ortaya atılan inanç sistemi. Katolikliğin ve öncülü olan Akıl Kültünün yerine yeni Fransız Cumhuriyeti'nin resmi dini olarak tasarlandı.

Tablo 1. Cumhuriyetçi Takvim'de Aylar ve Günler

Mevsim	Ay isimleri	Anlamı	Gregoryen Takvimindeki Karşılığı
Sonbahar	Vendémiaire	Bağ bozumu ayı	22 Eylül – 21 Ekim
	Brumaire	Sis ayı	22 Ekim – 20 Kasım
	Frimaire	Don ayı	21 Kasım – 20 Aralık
Kış	Nivôse	Kar ayı	21 Aralık – 19 Ocak
	Pluviôse	Yağmur ayı	20 Ocak – 18 Şubat
	Ventôse	Rüzgâr ayı	19 Şubat – 20 Mart
İlkbahar	Germinal	Filizlenme ayı	21 Mart – 19 Nisan
	Floréal	Çiçek ayı	20 Nisan – 19 Mayıs
	Prairial	Çayır ayı	20 Mayıs – 18 Haziran
Yaz	Messidor	Hasat ayı	19 Haziran – 18 Temmuz
	Thermidor	Sıcak ayı	19 Temmuz – 17 Ağustos
	Fructidor	Meyve ayı	18 Ağustos – 16 Eylül
Baldırı Çıplak Günler	Jour de la Vertu	Erdem günü	17 Eylül
	Jour du Génie	Yetenek günü	18 Eylül
	Jour du Travail	Çalışma günü	19 Eylül
	Jour de l'Opinion	Fikir günü	20 Eylül

rek yeni ay isimleri belirlendi. d'Eglantine her ayın her gününe benzersiz isimler de önermişti. Aylar, "Sankülot" günler ve Gregoryen takvimindeki karşılıkları Tablo 1'de görülebilir (Zerubavel, 1977).

Şekil 1. Hem ondalık saat hem de 24 saat esasına göre çalışan bir saat

Cumhuriyetçi takvim ile devrimciler, eski düzenin tamamen yok edildiği bir çağ açmak istiyordu. Cumhuriyet'in kuruluşu, geçmiş ile bugün arasında bir süreksizlik yaratmayı hedefledi. Eski toplumsal düzenin yıkılmasının önemli düşünsel kaynakları olan sekülerlik, doğacılık ve akılcılık Cumhuriyetçi takvimde de kendisini gösteriyordu.

Sekülerleşme adına takvimin miladının değiştirilmesi önemli bir sembol olarak gösterilebilir. Bu değişiklik ile cumhuriyetin kuruluşunun İsa'nın doğuşu ve Hristiyanlığın başlangıcından tarihsel olarak çok daha önemli olacağı yeni ve seküler bir çağa girildiği gösteriliyordu.

Takvimde dinî olay ve kişileri anan isimlerin değiştirilmesi sekülerleşmenin yanı sıra doğacılıkla da ilişkiliydi. Çünkü yerine konan isimlerin tümü doğal fenomenlere dayanıyordu. Dolayısıyla doğanın, yeni toplumsal yaşamdaki yerine ilişkin ipuçları veriyordu. Ayrıca yılın ilk gününün ekinoksa denk gelmesi, eşitliğin yeni toplumun temeli olduğunu simgeliyordu (Andrews, 1931).

Zaman hesaplarında ondalık sisteme geçilmesi ise akılcılığın en önemli izlerinden biridir. Dinî referanslara dayanan zaman birimlerinin karşısına Fransız aydınlanması, bilimler akademisinin seçkin üyelerinin bulunduğu bir komisyonun takvimini ve hesaplamalarını çıkarıyordu.

Bu şairane takvim işlevsel olmakla beraber işçi sınıfı için bir sorun barındırıyordu. Eski takvime göre yedi günlük haftada bir tatil günü varken Cumhuriyetçi tak-

vim ile on günde bir tatil yapılacaktı. Bir diğer büyük sorunu ise diğer ülkelerin bu takvimi kullanmamasının idari işlerde, ekonomik işlerde ve uluslararası ilişkilerde uyumsuzluklara neden olmasıydı. Öte yandan d'Eglantine'in bulunduğu ay isimleri farklı kıtalarda farklı zamanlara denk geldiğinden çok kullanışlı değildi. Örneğin bu takvim Arjantin'de kullanılıyor olsaydı kışın ortasında "Sıcak ay" olacaktı! Dolayısıyla Cumhuriyetçi takvimin Dünya Halkları için değil Fransız ulusu için oluşturulduğu sonucuna varılabilir (Perovic, 2012).

1801'de Napolyon'un Papa ile yaptığı anlaşma uyarınca Cumhuriyetçi takvime Pazar günü ve paskalya geri geldi. Yaklaşık 13 yılın ardından Cumhuriyetçi takvime göre 11 Nivôse 14'te (Gregoryen takvime göre 1 Ocak 1806) Cumhuriyetçi takvim kaldırıldı ve Gregoryen takvime geri dönüldü. Ancak bu, takvimin tarihten silinişi anlamına gelmiyordu.

18 Mart 1871'de Paris halkı ayağa kalkışıyla kurulan Paris Komünü yönetiminin ilk kararlarından birisi Cumhuriyetçi takvimi geri getirmek oldu ve 16 Floreal 79'da (6 Mayıs 1871) takvim tekrar kullanılmaya başladı. Paris Komünün ardından Cumhuriyetçi takvim bir daha kullanılmadıysa da hâlâ Fransa'daki astronomik almanaklarda yer bulmaktadır.

SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE TAKVİM DEĞİŞİKLİKLERİ

Ekim Devrimi'nden Sovyetler Birliği'nin çözülüşüne kadar Sovyet ülkesinde kullanılan takvim birden çok kez değişti. Özellikle farklı tarihsel dönemlerde ilan edilen veya kaldırılan özel gün ve haftalar başlı başına ayrı bir araştırmayı hak ediyor.

Ayrıca bu yazının kapsamı dışında kalmakla beraber Bolşeviklerin de tıpkı Fransız devrimciler gibi devrimden önce de bu meseleyi tartıştığı, Şubat Devrimi ile birlikte Pravda'da takvimin değişmesi ile ilgili pek çok öneri yayınladığı biliniyor (Shilova, 2007).

Ekim Devrimi'nden sonra takvim değişiklikleri için kabaca bir dönemlendirme yapılacak olursa; Jülyen takviminden Gregoryen takvimine geçişten 1929'da beş günlük haftalardan oluşan takvime geçiş arası birinci dönem (1918-1929); 1929'da beş günlük haftadan vazgeçilerek 1940'da yedi günlük haftaya geri dönüşe kadar ikinci dönem (1929-1940) kabul edilebilir. 1940 sonra çözülüşe kadar kullanılan takvimde ise özel günlerdeki değişiklikler izlenebilir (Shilova, 2007).

Ekim Devrimi'nin ardından 1918'de Sovyet İktidarı Jülyen takvimi yerine Gregoryen takvimine geçilmesine karar verdi. Bu kararın arkasında Avrupa ülkeleri ile ilişkilerde kolaylık sağlanmasının yanı sıra Ortodoks Kilisesi ile olan gerilimin de payı vardır. Ancak böylelikle bir tuhafılık oluştu ve Ekim Devrimi'nin yıl dönümü Kasım ayında kutlanmaya başladı. Günümüzde halen Ekim

Devrimi'ni konu alan her makalede dipnotla devrimin Jülyen takvimine göre Ekim'de olduğu Gregoryen takvimine göre 7 Kasım'a isabet ettiğinin yazılması tarihin bir cilvesidir.

1918 yılı sonunda Halk Komiserleri Konseyi tarafından hafta sonu ve tatil günleri ile ilgili yeni düzenlemeler açıklandı. Buna göre resmî tatil günleri;

- 1 Ocak – Yeni Yıl
- 22 Ocak – 1905 Devrimi'nin Yıldönümü
- 12 Mart – Otokrasinin Yıkılışı
- 18 Mart – Paris Komünü'nün Yıldönümü
- 1 Mayıs – Enternasyonal Günü
- 7 Kasım – Proleter Devrim Günü

olarak belirlendi (Shilova, 2007).

Ekim Devrimi'nden neredeyse 1950'lerin ortalarına kadar yeni yılın ilk günü veya takvimin başlangıcı konusunun Bolşeviklerin arasında açıkça tartışıldığı biliniyor. Yılın devrim günü olan 7 Kasım veya Enternasyonal Günü olan 1 Mayıs'ta başlaması, yılların 1917'den başlanarak sayılması hatta 1871'den başlaması bile ortaya atılıyor. Bununla birlikte Sovyet iktidarı ne yılın ilk gününü ne de miladı değiştiriyor ancak niteliğinde değişikliğe gidiyor. 1 Ocak yılın ilk günü olarak 1929'a kadar tatil olarak kalsa da I. Beş Yıllık Plan döneminde "yılın herhangi bir günü" haline geliyor (Shilova, 2007).

Öte yandan bir araç olarak takvimlerin propaganda faaliyetleri için de kullanıldığını söylemek mümkün. *Komünistin Takvimi (Kalendar Kommunist)*, *Tarım İşçisi Takvimi (Kalendar Rabotnika)*, *Köylü Komünist Takvimi (Kalendar Derevenskogo Kommunist)* gibi pek çok takvim ile kültürün inşası, Hristiyanlığın simgelerinin devrimin sembolleri ile değiştirilmesi hedefleniyordu. Bunlar arasında Komünistin Takvimi uzun yıllar kullanıldı. 1929'a kadar basılan takvimlerin ön sayfasında üç ayrı grup halinde özel tarihler bulunuyordu. İlk bölümde resmî tatiller, ikinci bölümde dinî tatiller, üçüncü bölümde ise özel günler ve haftalar vardı. Devrim için özel gün ve haftalar tatil günü değildi.

1918-29 arası ilk dönemde kullanılan takvimde Lenin'in ölümü, Tüm Rusya Kilise Konseyi'nin dinî günleri Gregoryen takvimine göre düzenlemesi sonucu oluşan dinî bayramlar ve 1925'ten sonra güncellenerek çoğalan devrimci özel gün ve haftalar önemli değişikliklerdi. Ayrıca Bolşevikler ile Ortodoks kilisesi arasında devrimin ilk yıllarında takvim meselesi ciddi bir gündem haline gelmişti. Ortodoks Kilisesi ne Gregoryen takvimine geçişi ne de açıklanan yeni tatil günlerini kabul ediyordu. 1923 yılında kilise yeniden Jülyen Takvime dönüyordu

ancak Sovyet iktidarının direnmesi, üzerine kilisenin kutladığı dinî günler resmî takvimde tatil edilmiyordu. Bu sebeple Kilise tarafından dinî bayramlar 13 gün farkla kutlanıyor ama kimse kutlamalara katılmıyordu (Theodosiou ve ark, 2002).

Sovyet iktidarı eski toplumu parçaladığı gibi eski takvimi de yırtıp atmak istiyordu. I. Beş Yıllık Plan'ın başlangıcına isabet eden 1929 yılında çalışma günlerinde değişikliğe gidildi ve beş günlük kesintisiz çalışma haftası planlandı. Değişikliğin ana fikri hafta sonunu kaldırmak ve kesintisiz çalışma haftası oluşturmaktı (*neprerivka*) (Rolf, 2000). Böylelikle beş günlük haftalardan oluşan 72 haftalık bir takvim oluşturuldu.

Haftanın günlerine birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci deniyordu (*Panedelnik, Vtornik, Sreda, Çetverk, Pyanitsa*). 12 ayın ismi korunmuştu ama süresi korunmamıştı. Her ay beş günlük altı haftadan oluşuyordu. Artan beş gün ise Lenin Günü, 1 Mayıs (2 Gün), Ekim Devrimi Günü (2 gün) ilan edilerek tatil edilmisti. Artık yıllarda ise Şubat ayının son gününün arkasına bir gün ekleniyordu. Hafta sonları kaldırılmıştı. Beş günlük haftanın herhangi bir günü izin yapılabiliyor ancak herkes iznini aynı gün kullanmıyordu. Amaç üretim birimlerinin hiçbir zaman durmamasıydı (Theodosiou ve ark, 2002).

İznin hangi gün kullanılacağı üretim birimlerinde çalışanlar arasında belirleniyordu. Temel prensip işgücünün %80'ini sürekli işbaşında tutmak ve üretimi hiç durdurmamaktı. İşçilerin yanı sıra memurlar da benzer düzende çalışıyor, hiçbir işyeri kapanmıyordu. Sovyet insanları Batı Avrupa'da yaşayanlardan daha sık izin yapmalarına rağmen bu izinlerde izinlerin aynı güne denk gelmemesinden ötürü sosyal çevrelerinden kopuk oluyorlardı. Sosyal olarak bu durumun dinî toplulukların dağılması, ailenin parçalanması gibi etkilerinin yanı sıra diğer sosyal bağlarda ön görülemez etkileri de oldu. Dolayısıyla "tatil" kavramı tartışılmaya başladı. Şüphesiz bu eski toplumundan kopuşta ciddi bir hamleydi. Pek çok tarihçiye göre 1929 takvimi tasarlanırken ailenin parçalanması öngörülmüş ve amaçlanmıştı (Zerubavel, 1985: 35-43).

Yine 1929'da I. Beş Yıllık Planın ilk yılında Merkez Komitesi birlikte kutlanacak iki yeni bayram açıkladı: (1) Sanayileşme Günü ve (2) Hasat ve Kolektivizasyon Günü. Her iki bayram da I. Beş Yıllık Plan'ın ihtiyaç duyduğu siyasi desteği ve morali sağlayacaktı. Bu bayramlar takvimi yeniden şekillendirmenin, daha geniş anlamıyla zamanı yeniden planlamanın aracıydı. Yeni Devrimci Takvim NEP döneminin tatil kültürünü ortadan kaldırmayı, bunlarla birlikte dinî bayram ve tatillerin yerine yeni ve devrimci bayramlar yerleştirmeyi hedefliyordu (Schwarz, 1951: 258-277).

Bu takvimle birlikte gelen yeni bayramlar aynı zamanda Ortodoks Kilisesi ile verilen mücadelenin de sonucuy-

du. I. Beş Yıllık Plan şüphesiz iktisadi yapıyla birlikte kültürel yapıyı da kökten değiştirmeyi hedefliyordu. Dolayısı ile bu takvim ile Sovyet iktidarının sadece üretimde etkinliği artırmayı değil eskiye olan bağları ve muhafazakâr gelenekleri de değiştirmeyi hedeflediği söylenebilir (Von Geldern, 1993: 6-8).

1929 takviminde yer alan birinci derece öneme sahip üç bayram Lenin anması, 1 Mayıs ve Ekim Devrimi'nin yıldönümüydü. Bu bayramlarda çalışılmıyordu. Yukarıda bahsedilen Sanayileşme Günü ile Hasat ve Kolektivizasyon günü ise ikinci derece öneme sahipti ve görece küçük ve yerel kutlamalara sahne oluyordu (Rolf, 2000).

1930 yılında İşletmeler ve Ofislerin Sürekli Üretim Haf-tasına Geçişine İlişkin Çalışma ve Savunma Konseyi Hükümet Komisyonu ailelerin birlikte vakit geçirebilmesi için verilecek izinlerde diğer aile fertlerinin izin günle-riyle çakışmasına özen gösterilmesi yönünde bir karar açıkladı (Zerubavel, 1985). Böylelikle izin günlerinde yurttaşların sosyal çevreleriyle, en azından aileleri ile olan kopukluğu giderilmeye çalışıldı.

1932 yılında I. Beş Yıllık Plan'ın tamamlanması ile 6 günlük hafta sistemine geçildi ve yılın 6 günlük 60 haf-tadan oluşması kararlaştırıldı. Haftanın 6. Günü herkes için tatil günü ilan edildi. 1940'da 6 günlük hafta uy-gulamasına son verildi ve 7 günlük hafta ve hafta sonu tatili düzenine yeniden geçildi.

CUMHURİYET TÜRKİYESİNDE TAKVİM VE SAAT DEĞİŞİKLİĞİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda uzun süre kullanılan hicrî kamerî takvime (Hicret'i milat kabul eden ay takvimi) ilaveten, Celalî takvimleri ve 1740'lı yıllardan itibaren Güneş yılı esasına dayanan ve yılbaşını 1 Mart kabul eden Rumî takvim de kullanılıyordu. Vergilerin başka takvime göre toplanıp maaşların başka takvime göre ödenmesi bütçede sorunlara yol açıyor, defterdarlar sü-rekli takvim düzeltmeleri ile uğraşıyordu. Gayrimüslim topluluklar da farklı takvimler kullanıyor bunların uyumu sorunlara neden oluyordu (Yamak, 2008). Neticede son dönemlerinde Osmanlı'da aynı anda en az altı farklı takvim kullanılıyordu!

Saat düzeni olarak ise Ezanî saat de denen Alaturka Saat kullanılıyordu. Ezanî saat güneş batışında saatin 12 ka-bul edildiği ve mevsimlere göre günlerin uzayıp kısaldı-ğı bir saat düzeniydi. "Alafranga" da denilen uluslararası saat 1913-14 yıllarında kullanılmaya başlamış ancak resmileşmemiştir. Uluslararası saatin resmi olarak ka-bul edilmesi de takvim, saat ve ölçülerde değişiklikler ile birlikte olmuştur.

1908 Burjuva Devrimi ve ertesinde I. Dünya Savaşı yıl-larında takvim sorunu ciddi tartışmalara neden oldu ve nihayet 1917 yılında Takvîm-i Garbî'nin Kabulü Hak-

kında Kanun ile miladî Hicret olarak kalmak kaydıyla Gregoryen Takvimi'in kullanılmasına başlandı. Ancak dönemin siyasi atmosferiyle uyumlu olarak Takvîm-i Garbî ile birlikte Hicrî Kamerî Takvimin kullanılmasına da devam edildi. Yine de 21 Şubat 1917 (Hicri 28 Re-bî'u'lâhir 1335 - Rumi 8 Şubat 1332) onaylanan 125 sayılı "Muamelât-ı Devlette Takvîm-i Garbî'nin Kabulü Hakkında Kanun" miladî takvime geçiş konusunda çıkarılan ilk kanun olması açısından önemlidir.

1908 Devriminin takvime getirdiği bir diğer önemli de-ğişiklik ise 1909'dan itibaren kutlanmaya başlayan İy-d-i Milli günüdür. Hürriyetin ilan edildiği 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) gününün yıldönümü Cumhuriyetin ilanından sonra da kutlanmış, 27 Mayıs 1935'te kabul edilen "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Ka-nun" ile kaldırılmıştır (Yamak, 2008).

Burjuva devrimlerinin baskın karakteri olan laiklik dinin devlete ve dünya işlerine müdahalesini "engelle-mek amacı" ile Türkiye'de de eski toplumdan kopuşun simgelerinden biri olmuştur. Saltanatın kaldırılması ve peşinden Cumhuriyetin ilanını takiben 1924'te halifelik, şer'îye ve evkaf vekaleti kaldırılmış, Diyanet İşleri Baş-kanlığı kurulmuştur. Yine 1924'te bütün eğitim kurum-ları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış, medreseler ve dini eğitimin önüne geçilmiştir. 1925'te peş peşe kılık kıyafet, takvim, saat ve ölçüler gibi toplumsal yaşamın önemli unsurları kanunla düzenlenmiş, kuralızsız dinî kurumlar kapatılmış, tarikatlar yasaklanmış, dinî un-van ve sıfatlarla hizmet yapılması ve kıyafet giyilmesi yasaklanmıştır. 1926'da Medeni Kanun, 1928'de Latin alfabesi kabul edilmiş ve nihayet 1937'de laiklik ilkesi anayasada yerini almıştır.

Takvim ve saatler özelinde; 1925'te çıkarılan iki yasa ile saat düzeni ve takvim düzeni tamamen değiştirilmiş, böylelikle 1925'de Rumî Takvim uygulamasına son ve-rilerek Miladî Takvimin kullanılmasına geçilmiştir. Hic-ret'in milat olarak kullanımından vazgeçilmiş ve İsa'nın doğumunu milat alan takvim düzeni kabul edilmiştir. Benzer şekilde çıkarılan bir diğer yasa ile 24 saatlik günler kabul edilmiştir.

27 Mayıs 1935 tarih ve 2739 sayılı Kanun ile hafta sonu tatili Cuma gününden (Perşembe öğlen başlayıp Cu-martesi sabah biter) Pazar gününe (Cumartesi öğlen başlayıp Pazartesi sabah biter) kaydırılmıştır. 13 Ocak 1945 tarih ve 4696 sayılı Kanun ile de ay isimleri bu-gün kullandığımız halini almıştır. 1974 yılında Bülent Ecevit'in Başbakanlığı sırasında 7/8519 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Cumartesi ve Pazar resmi hafta sonu tatili kabul edilmiştir.

Yukarıda sıralanan dönüşümler, tek başına dinsel de-ğerlerin devlet yapısından ve hukuk sisteminden çıkarılması değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel ya-pıya dönük de bir müdahale olarak değerlendirilebilir. Ancak 1908 ve 1923'te gerçekleşen burjuva devrimleri

sonrası yapılan değişiklikler Osmanlı dönemindeki feodalizm kökenli karışıklığa son vermekle birlikte Türkiye burjuvazisinin köktencilliği Fransız Devriminin ve burjuvazisinin köktencilikinden uzaktır.

Sonuç olarak Türkiye’de kapitalizmin gelişimiyle birlikte, büyüyen ve güçlenen sermaye sınıfının çıkarları doğrultusunda bu ilerici mevzilerin pek çoğu terk edilmiştir. Ülkenin kapitalist yola girmesi ve emperyalizme ilişkilmesi kuruluş değerlerini çürütmüş, mülkiyet ilişkilerinin bu çerçevede ele alınması, mülkiyetin gayrimüslimlerden Müslümanlara doğru el değiştirme süreci ve toprak reformunun gerçekleşmemesi eski toplumun kalıntılarının güçlenmesine ve gerici siyasi hareketlerin beslediği kanalların kurutulamamasına neden olmuştur. Neticede ileri adımlar eski toplumdan bütünsel bir kopuşu sağlayamamış, çoğunlukla Batı ülkeleri ile kurulacak ilişkilerde kolaylık sağlanmakla sınırlanmıştır.

Bu çerçevede Türkiye’de burjuvazinin Kurtuluş Savaşı ile oluşan anti-emperyalist duruşu kapitalist modernleşme ile uyumlu hale getirmeye çalıştığı ve bunun için Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde ‘batılılaşma’ ile ‘bağımsızlık’ kavramlarını bir arada işlediği söylenebilir.

SONUÇ

Sosyal yaşamın temel ilkelerinden biri, toplumun tüm üyeleri tarafından paylaşılan ve zamanı tarif etmekte kullanılan zamansal referanstır. Bunun için iki unsur gereklidir: (1) standart zaman birimleri; saniye, dakika, saat, gün, hafta, ay ve yıl gibi zamanı belli ölçeklerde ölçen ve ayıran birimler, (2) bu birimlerin hesaplanması ve tarihlendirme için kullanılacak yöntem. Yöntem tartışması ise üç boyutta ele alınabilir; (1) saatin hesaplanması için bir referans belirlenmesi yani bir saat standardı oluşturulması, (2) tarihlendirme için bir kronolojik çerçeve çizilmesi, yani bir diğer deyişle “0” noktasının neresi olacağına karar verilmesi ve (3) bu zaman birimlerinin niteliğine dair kararların verilmesi için bir toplumsal ortaklık bulunması veya oluşturulması. Tüm bu süreçlerin sonucunda oluşan takvimler doğal süreçlerin değil toplumsal süreçlerin bir ürünü olarak tarif edilebilir (Zerubavel, 1977). En azından İsa’nın doğumunun yeni yılın başlangıcı olmasının doğal süreçlerle pek bir alakası olmadığı söylenebilir.

Bu çerçevede takvimlerin değiştirilmesi de sadece astronomik veya matematiksel süreçlerden ibaret değildir. Örneğin Cumhuriyetçi takvimin şair Fabre d’Eglantine’in kültürel açılımlarını görmezden gelecek tamamen astronomik - matematiksel bir analizi, toplumsal anlamını kavramak için yeterli bir temel sağlamaz. İsimlerin anlam yüklü olduğunu gözetken bir bakış açısıyla takvim sistemleri matematiksel özellikleri ile taşıdığı anlam ve semboller arasındaki etkileşimin ürünü olarak görülmelidir.

Devrimlerin taşıyıcısı olan sınıflar toplumsal yaşamı biçimlendirirken eski toplumla olan bağları koparmış, en önemli mücadeleyi ise bu bağın en önemli unsuru olan dinî referansları toplumun gündeminden çıkartarak vermiştir. Takvim değişiklikleri bu din-toplum çatışmasının izlenebileceği özel alanlardan birisidir.

Şüphesiz insanlığın süregelen ilerleyişi yeni toplumsal alt üst oluşlar üretecek ve sınıf mücadelesinde dengeler değişecektir. Devrimler ile yeni toplumların eski toplumdan kopuşları ele alındığında yeni bir milattan, yeni günlerden, aylardan, hatta farklı zaman dilimlerine bölünmüş günlerden bahsetmek mümkündür.

21. yüzyılın koşullarında sınıf mücadelesindeki denge yeniden emekçi sınıflar lehine değiştiğinde, kollarımızdaki saatlerden bilişim sistemlerine her şeyin değişeceği ve çalışma günlerinden resmî tatillere kadar zamanın herkes için farklı akacağı aşikârdır.

KAYNAKLAR

- Andrews, G. G. (1931). Making the revolutionary calendar. *The American Historical Review*, 36, 515-532.
- Holford-Strevens, L. (2005). *The history of time: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kerzhner, I. M. (1984). Converting dates from the Julian (old style) or French Republican (Revolutionary) calendars to the Gregorian (new style) calendar. *Taxon*, 33, 410-412.
- Michels, A. K. (1967). *Calendar of the Roman Republic*. New Jersey: Princeton University Press.
- Moyer, G. (1982). The Gregorian Calendar. *Scientific American*, 246, 144-153.
- Perovic, S. (2012). The French Republican Calendar: Time, History and the Revolutionary Event. *Journal for Eighteenth-Century Studies*, 35, 1-16.
- Rolf, M. (2000). Constructing a Soviet Time: Bolshevik Festivals and Their Rivals during the First Five-Year Plan. A Study of the Central Black Earth Region. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 1, 447-473.
- Schwarz, M. S. (1951). *Labour in the Soviet Union*. New York: Praeger Publications
- Shilova, I. (2007). Building the Bolshevik Calendar Through Pravda and Izvestiia. *Toronto Slavic Quarterly*, 19.
- Theodosioui, E. ve Ark. (2002). The Russian Calendars after the christianization of the country. *Astronomical & Astrophysical Transactions* 21, 149-153.
- Von Geldern, J. (1993). *Bolshevik Festivals, 1917-1920*. Los Angeles: Univ of California Press.
- Yamak, S. (2008). Meşrutiyetin Bayramı: “10 Temmuz İd-i Milli”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38, 323-342.
- Yüksel, A. (2010). Osmanlı’da Zamanı Anlamak: Duvar Takvimlerinin Basım ve Yayımları Üzerine Bazı Bilgiler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 503-516.
- Zerubavel, E. (1985). *The Seven Day Circle: The History and Meaning of the Week*, Chicago: The University of Chicago Press
- Zerubavel, E. (1977). The French republican calendar: A case study in the sociology of time. *American Sociological Review*, 42, 868-877.